

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **МОВНІ ДЕВІАЦІЇ В ПОЕЗІЯХ М. БІЛОКОПИТОВА**

Виконала студентка 2 курсу, групи 8.0359-2у-з
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
спеціалізації 035.01 «Українська мова та література»

підпис

А. П. Євдакова

Керівник _____

підпис

канд. філол. наук,

доц. Н. О. Зубець

Рецензент _____

підпис

канд. філол. наук,

доц. Л. П. Бойко

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*

Кафедра *української мови*

Рівень вищої освіти *магістр*

Спеціальність 035 «*Філологія*»

Освітня програма «*Українська мова та література*»

Спеціалізація 035.01 «*Українська мова та література*»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

Р. О. Христіанінова

«23» жовтня 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Євдаковій Анні Павлівні

1. Тема роботи *Мовні девіації в поезіях Миколи Білокопитова*

керівник роботи *Зубець Наталя Олександрівна*, к. філол. н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від «26» травня 2020 року № 611-с

2. Строк подання студентом роботи «01» листопада 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи: *збірка поезій «А Вічний Час непосіхом тече...»*
Миколи Білокопитова; наукові праці Ф. Бацевича, Ж. Колоїз, Т. Мішеніної,
О. Пономарева, О. Рудої, О. Селіванової, О. Стишова та ін.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки

1. Аналіз лінгвістичної літератури з питання мовних девіацій та обґрунтування теоретичних засад їх вивчення.

2. Особливості мовних девіацій на лексичному, семантичному та графічному рівнях.

3. Класифікаційні параметри девіантних уживань.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубець Н. О., доцент	23.10.2019	23.10.2019
Перший розділ	Зубець Н. О., доцент	22.12.2019	22.12.2019
Другий розділ	Зубець Н. О., доцент	20.01.2020	20.01.2020
Висновки	Зубець Н. О., доцент	21.02.2020	21.02.2020

6. Дата видачі завдання 23.10.2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Жовтень - листопад 2019 року	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Листопад - грудень 2019 року	Виконано
3.	Написання вступу	Січень 2020 року	Виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Теоретичні засади вивчення мовних девіацій у сучасній лінгвістиці”	Лютий – березень 2020 року	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Різновиди лінгвістичних девіацій у поезіях М. Білокопитова”	Квітень – травень 2020 року	Виконано
6.	Формулювання висновків	Червень 2020 року	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії.	Вересень - жовтень 2020 року	Виконано
8.	Захист роботи	Грудень 2020 року	Виконано

Студент

_____ (Підпис)

Керівник роботи

_____ (Підпис)

А. П. Євдакова

(ініціали та прізвище)

Н. О. Зубець

(ініціали та прізвище)

Номоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

_____ (Підпис)

Л. М. Стовбур

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра «Мовні девіації у поезіях Миколи Білокопитова» містить 64 сторінки.

Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано понад 100 поезій, опрацьовано 71 наукове джерело.

Об'єктом є збірка поезій «А Вічний Час неспіхом тече...» М. Білокопитова.

Предметом дослідження є лексичні, графічні та семантичні девіації в поезіях М. Білокопитова.

Мета роботи – виявлення та аналіз особливостей девіацій у поезіях Миколи Білокопитова. У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

- 1) проаналізовано лінгвістичну літературу з питання мовних девіацій та обґрунтовано теоретичні засади їх вивчення;
- 2) визначено особливості мовних девіацій на лексичному, семантичному та графічному рівнях;
- 3) встановлено класифікаційні параметри девіантних уживань.

У процесі дослідження застосовано такі **методи**: описовий, спостереження, елементи семантичного та компонентного аналізу.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше на матеріалі поезій здійснено дослідження лексичних, семантичних, графічних девіацій. З'ясовано основні чинники, що зумовлюють семантичну аномальність відповідних текстових структур; виявлено таксономічні ознаки та створено класифікацію лексичних, семантичних, графічних девіацій у поезіях М. Білокопитова.

Сфера застосування. Результати можуть бути використані при викладанні мовознавчих дисциплін.

Ключові слова: ГРАФІЧНІ ДЕВІАЦІЇ, ЛЕКСИЧНІ ДЕВІАЦІЇ, МОВНІ ДЕВІАЦІЇ, СЕМАНТИЧНІ ДЕВІАЦІЇ, ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ

ABSTRACT

The qualifying work of the master "Language deviations in the poetry of Nikolai Bilokopytov" contains 64 pages.

More than 100 poems were selected for the qualification work, 71 scientific sources were processed.

The object is a collection of poems "And Eternal Time flows slowly" by M. Bilokopytov.

The subject of research is lexical, graphic and semantic deviations in the poems of M. Bilokopytov.

The purpose – of the work is to identify and analyze the peculiarities of deviations in the poems of Mykola Bilokopytov. The following tasks were performed in the research **process**:

- 1) the linguistic literature on the issue of linguistic deviations is analyzed and the theoretical bases of their study are substantiated;
- 2) features of language deviations at lexical, semantic and graphic levels are determined;
- 3) classification parameters of deviant uses are established.

The following methods were used in the research **process**: descriptive, observation, elements of semantic and component analysis.

The scientific novelty is that for the first time on the material of poetry the research of lexical, semantic, graphic deviations is carried out. The main factors that determine the semantic anomaly of the relevant text structures are clarified; taxonomic features were revealed and a classification of lexical, semantic, graphic deviations in M. Bilokopytov's poems was created.

Scope. The results can be used in teaching practical linguistics.

Keywords: GRAPHIC DEVIATIONS, LEXICAL DEVIATIONS, LANGUAGE DEVIATIONS, SEMANTIC DEVIATIONS, ARTISTIC TEXT

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДЕВІАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	10
1.1. Поняття девіації в сучасній лінгвістиці	10
1.2. Мовні девіації як критерій комунікативної компетентності посередника	20
1.3. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови	24
РОЗДІЛ 2 РІЗНОВИДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДЕВІАЦІЙ В ПОЕЗІЯХ МИКОЛИ БІЛОКОПИТОВА	28
2.1. Лексичні девіації	28
2.2. Семантичні девіації	41
2.3. Графічні девіації	51
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці різноманітні стилістичні прийоми відіграють велику роль, адже саме вони допомагають авторові за допомогою тексту вплинути на читацьке розуміння певних реалій. Усі виражальні та стилістичні прийоми тісно пов'язані з однією із найважливіших теорій, що уможлиблює розуміння впливу художнього тексту на читача.

Художній текст будується відповідно до образного мислення і спрямований на емоційну сферу читача, має комунікативно-естетичну функцію впливу на особистість. Звідси текст свідчить про ідіостиль автора має підтекстний, інтерпретаційний план, конструє вторинну дійсність.

Особливу цінність для вивчення художнього тексту становлять дослідження, що проводилися в межах лінгвістики тексту. Художній текст є мовним феноменом, він містить в собі особливий, надзвичайно великий художній світ. Він відображає дійсність і разом з тим вигаданий світ автора.

У художньому тексті все будується на особливій мові, переносному значенні, використанні метафор, епітетів, порівнянь.

Системно-функційний підхід, який активно використовується в сучасних лінгвістичних дослідженнях, вимагає не тільки докладного вивчення структури одиниць різних рівнів мовної системи, а й урахування умов їх ефективного функціонування в комунікативних актах різних типів. Це зумовило появу багатьох нових наукових дисциплін, що виникли на межі різних наук, оскільки мова – це та знакова система, якою послуговується значна кількість галузей знань, у той чи той спосіб модифікуючи та кодифікуючи її.

Розвиток системно-функційного підходу в мовознавстві зумовив виникнення нових галузей – комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики тощо, предметом яких є аналіз різних мовленнєвих ситуацій та засобів їх вербальної реалізації, взаємовідношень між ситуацією спілкування та відповідними мовними моделями, кореляції ментальних і мовленнєвих процесів та вироблення теорії комунікації, пов'язаної зі встановленням певних правил

спілкування, дотримання яких забезпечує успішну реалізацію будь-якої комунікативної моделі й дозволяє уникати різноманітних аномалій, помилок, відхилень від мовних норм, тобто тих явищ, які вчені відхиленнями від норми.

Системне наукове вивчення мовних аномалій розпочалося у другій половині ХХ століття, коли до предметного поля лінгвістики було залучено питання породження мовлення, його етапів, кореляції мовлення та мислення тощо. Такі дослідження обмежувалися рамками художнього тексту, текстовий матеріал інших стильових різновидів майже не розглядався, що актуалізує проблему з'ясування особливостей семантичних девіацій.

Питання статусу та класифікаційних ознак мовних аномалій висвітлювалися в працях Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, Ш. Баллі, Ф. Бацевича, О. Єрмакової, І. Кобозєвої, О. Кубрякової, Н. Лауфер, Т. Радзівської, О. Селіванової, Ц. Тодорова, А. Фрея, Н. Хомського та ін. У колі наукового інтересу дослідників перебували тексти художнього стилю мовлення.

Результати дослідження девіацій відіграють вагомую роль у перекладознавстві, методиці викладання іноземної мови, ортології і культурі мовлення, що підтверджує їх практичне значення.

Актуальність вибору теми визначається необхідністю проведення багатоаспектного наукового дослідження семантичних девіацій у поезіях М. Білокопитова.

Метою дослідження є з'ясування закономірностей девіацій та виявлення стилістичних особливостей їх вербалізації в поезіях Миколи Білокопитова. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати лінгвістичну літературу з питання мовних девіацій та обґрунтувати теоретичні засади їх вивчення;
- визначити особливості мовних девіацій на лексичному, графічному та семантичному рівні;
- встановити класифікаційні параметри девіантних уживань.

Об'єктом дослідження є поезії М. Білокопитова.

Предметом дослідження є лексичні, семантичні, графічні девіації в поезіях М. Білокопитова.

Мета й завдання зумовили використання відповідних **методів дослідження**. Для виявлення аномальних конструкцій у поезіях використано метод спостереження. Аналіз девіантних текстових одиниць здійснено за допомогою описового методу з елементами порівняльного аналізу, а також методів семантичного та компонентного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на матеріалі збірки поезій «А Вічний Час неспіхом тече...» М. Білокопитова здійснено дослідження лексичних, семантичних, графічних девіацій. З'ясовано основні чинники, що зумовлюють семантичну аномальність відповідних текстових структур; виявлено таксономічні ознаки та створено класифікацію семантичних девіацій в поезіях.

Сфера застосування. Результати можуть бути використані при викладанні на практичних мовознавчих дисциплінах.

Ключові слова: ГРАФІЧНІ ДЕВІАЦІЇ, ЛЕКСИЧНІ ДЕВІАЦІЇ, МОВНІ ДЕВІАЦІЇ, СЕМАНТИЧНІ ДЕВІАЦІЇ, ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДЕВІАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Поняття девіації в сучасній лінгвістиці

Мовна девіація – це висловлення, в яких спостерігаються різні відхилення від норм функціонування мовної системи. Ф. Бацевич об'єднує цим терміном – родовим поняттям – певні видові поняття: мовні аномалії, помилки, неточності, неправильності, погрішності і т. ін. [13, с. 41]. На думку О. Селіванової, мовленнєві девіації визначені несформованістю комунікативної компетенції, мовленнєвих умінь і навичок, поганим знанням культурно-соціальних норм мови, стандартів відповідності вживання слів і висловлень у певних сферах спілкування [53, с. 143]. Мовні девіації поділяють на фонетичні, лексичні, граматичні, правописні та ін., за формою – на порушення сполучуваності одиниць мови, прийменниково-відмінкового керування, недоречного заміщення слів і т. ін.

У науковій літературі на позначення мовних аномалій уживаються різні терміни: комунікативний шум, перешкоди у спілкуванні, нульовий ступінь письма, мовні (мовленнєві) девіації та ін. Поняття «девіація» з латинської мови означає 'відхилення' [50]. Девіація комунікативна – збій у спілкуванні (зокрема міжкультурній комунікації), недосягнення очікуваного перлокутивного ефекту (перлокуції), причиною яких є недостатня комунікативна компетенція адресанта, зокрема в міжкультурній комунікації.

Уважаємо найвдалішим термін «мовна девіація». Його запропонував Ф. Бацевич на позначення різних типів порушень власне мовних норм, мовленнєвих конвенцій, стратегій мовлення, імплікацій та імплікатур дискурсу в «нормальних» станах свідомості [11, с. 125]. Дискусійним у лінгвістиці є не лише питання вибору термінології на позначення мовних аномалій, а й визначення класифікаційних принципів, критеріїв і таксономічних ознак

девіацій. До уваги варто взяти дослідження О. Селіванової, яка аналізувала ненавмисні відхилення мовлення від норм мовної системи й узусу сфери спілкування, стилістичних норм, не викликані зміненими станами свідомості, патологією [53, с. 359].

На думку французького вченого Ш. Баллі, саме відхилення від норми розкривають природу й закономірності функціювання мови, дозволяють спрогнозувати зміни, яких вона зазнає [7, с. 35]. Розвиваючи цю думку, російська дослідниця Н. Арутюнова стверджує, що власне аномалія і породжує норму; ненормативність у природному світі мови допомагає визначити норму і правило, адже людина сприймає світ вибірково і передусім помічає аномальні явища [3, с. 74]. У сучасній лінгвістиці різноманітні стилістичні прийоми відіграють велику роль, адже саме вони допомагають авторові за допомогою тексту вплинути на читацьке розуміння певних реалій. Усі виражальні та стилістичні прийоми тісно пов'язані із однією з найважливіших теорій, що уможливило розуміння впливу художнього тексту на читача – теорією висунення.

Термін «висунення» був запозичений із Празької школи і перекладений на англійську мову П. Гарвіном. Термін почав використовуватися в контексті лінгвістики й літературознавства лише з ХХ сторіччя. Відомо, що чеський теоретик Я. Мукаржовський зв'язав його з лінгвістикою у 1932 році [64]. Первісне значення терміна «висунення» означало «змусити щось виділитися на фоні заднього плану». Власне теорія висунення була започаткована двома представниками Празької школи: Я. Мукаржовським і Р. Якобсоном. Обидва науковці поділяють точку зору, що функція поезії – «це концентрація саме на посланні», на відміну від стандартної мови, яка відповідає за розв'язання питань і проблем [61].

Вони розділяють естетичну функцію поетичної мови та прагматичну, практичну зорієнтованість стандартного мовлення. Крім того, Р. Якобсон і Я. Мукаржовський досліджували різницю використання і функцій поетичної та

непоетичної мов, обидва вважали висунення характеристикою саме поетичного мовлення [61, с. 45].

Я. Мукаржовський називає висунення деавтоматизацією: чим більше елементів тексту деавтоматизовано, тим більш помітними та усвідомленими вони стають для читача [64, с. 233].

Так само і В. Шкловський твердить, що основне завдання висунення «не змусити читача шукати значення, але створити особливе сприйняття певного об'єкта – це створює нове бачення речей, а не дає спосіб нового їх пізнання» [70].

Отже, мета висунення полягає у створенні нового образу об'єкта замість його звичайного опису.

Починаючи з середини ХХ сторіччя, дослідження висунення набуває емпіричного спрямування. Зокрема, Д. Майелл та Д. Койкен вивчають власне вплив висунення на свідомість читача [63, с. 389].

На їх думку, висунення – це ряд стилістичних прийомів, які представлені на фонетичному, граматичному або семантичному рівнях.

Так само і Н. Рахман стверджує, що висунення «змушує увагу читача зміститись з того що сказано, на те, як це сказано» [68]. Дж. Ліч у свою чергу розділяє висунення на два типи: кількісне та якісне [62, с. 200]. Якісне висунення – це відхилення від сталої моделі мовлення; кількісне висунення – це відхилення від необхідної частоти певних рис тексту [62, с. 202]. Учений вважає, що «висунення виражається за допомогою лінгвістичних девіацій або лінгвістичного паралелізму» [62, с. 202]. Спираючись на цю думку, ми розглянемо поезію М. Білокопитова в аспекті девіації.

За Дж. Лічем, існує вісім типів девіацій: фонетична, графічна, лексична, граматична, діалектична, семантична девіація, девіація історичного періоду та реєстру [62, с. 64].

Найпоширенішими видами відхилень у поезії є лексичні, графічні та семантичні девіації. Лексичні девіації – це, мовні одиниці, які створюються за

необхідності й використовуються лише в конкретному контексті [37, с. 81]. Найчастіше – це неологізми або okazіоналізми.

Графічна девіація – найрідкісніший вид девіацій з-поміж усіх інших – це візуальна зміна, незвичайне обрамлення тексту. Цей вид може бути представлений застосуванням курсиву, напівжирного шрифту, підкреслення.

Семантична девіація – це процес, у результаті якого читач зосереджується на розумінні переносного значення. Найпопулярнішими засобами семантичної девіації є тропи (метафори, порівняння тощо). У свою чергу тропи поділяються на три групи: семантичне очуднення (плеоназм, перифраз, тавтологія, оксюморон, парадокс), власне перенос значення (синекдоха, метонімія, метафора та образне порівняння) та чиста ілюзія (гіпербола, літота, іронія). Перенос значення є, безумовно, найпоширенішим видом девіації як компонента створення ефекту висунення.

Темі девіацій присвячена низка досліджень в українському мовознавстві, її досліджували Ф. Бацевич, О. Селіванова, О. Руда та ін.

У педагогіці девіації досліджуються перш за все в теорії та методиці навчання української мови в аспекті інтерференції у працях «Педагогічні засади подолання фонетичної інтерференції у тюркомовних студентів в умовах вищого навчального закладу» Т. Кірик, «Просодична інтерференція в англomовному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження мовлення арабо-англійських білінгвів)» Ю. Захарової, «Помилки іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю, пов'язані із засвоєнням граматики російської мови» З. Гирич, «Коммуникативные неудачи в педагогическом общении» А. Габідуллої, «Інтерференційні помилки при вивченні німецької мови україномовними студентами» Н. Головчак та О. Кушнірчук та «Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабськомовних студентів» Н. Василенко [28].

Особливостями дитячого мовлення займалися К. Климова у роботі «Формування культури мовлення майбутніх учителів початкових класів в

умовах говірок Житомирщини» та Н. Савінова у праці «Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності» [25, с. 112].

У плані досліджень з методики викладання іноземної мови у статті «Граматика і успішність комунікації (дещо з польсько-українських граматичних контрастів)» А. Кравчук аналізує граматичні явища, які можуть ставати причиною комунікативно небезпечних помилок у польському мовленні українців, що вивчають польську мову як іноземну. Авторка розглядає як граматичні (морфологічні) категорії, так і синтаксичні відмінності в українській і польській мовах [32, с. 111].

Окрім аналізу мовносистемних помилок українських користувачів польської мови важливими для успішної комунікації дослідниця називає рівень знання польськомовними адресатами граматичної норми польської мови, суб'єктивне ставлення адресата до адресанта – трактування його як іноземця або ж як «рівного» собі партнера діалогу, соціолінгвістичного статусу учасників комунікації [32, с. 112].

М. Попович у навчальному посібнику «Основи міжкультурної комунікації» зосереджує увагу на проблемі невдач власне у міжкультурній комунікації. У подібному напрямку М. Котов досліджує комунікативні невдачі у ситуації міжкультурного спілкування [45, с. 150].

Т. Степикіна встановила способи попередження невдач у процесі формування міжкультурної компетенції і класифікує словесні комунікативні невдачі з урахуванням невербальних сигналів для уникнення збоїв у спілкуванні [54, с. 47].

В аспекті конфліктології девіації досліджують такі науковці: Л. Ажнюк («Про правові наслідки мовних непорозумінь»), Н. Тарабріна («Конфлікт як різновид комунікативних невдач», «Комунікативні невдачі та основні принципи їх класифікації»), І. Колесникова («Крос-культурний конфлікт як наслідок лінгвальної помилки (на матеріалі рекламних назв)»), І. Мельник («Причини комунікативних невдач у провокаційному мовленні»), Я. Бондаренко («Дискурс акцентуєваних мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на

матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі)» [25, с. 21].

Ця тематика відображена також у збірнику матеріалів наукової конференції «Мовні конфлікти і гармонізація суспільства» і навчальному посібнику «Конфліктологія» В. Нагаєва [40, с. 123].

М. Стахів, яка займається українським комунікативним етикетом, запропонувала шляхи усунення комунікативних девіацій в педагогічному спілкуванні, С. Дьячук досліджує орфоепічні помилки в мовленні студентів технічних спеціальностей, а В. Черниш – порушення правильності та типові помилки в англomовному професійно орієнтованому говорінні майбутніх учителів [56, с. 221].

Л. Михайлець виявила та проаналізувала граматичні помилки в усному діловому мовленні державних службовців, а О. Проценко концентрує увагу на прагматичній самокорекції комунікантів в українському спонтанному мовленні. Відомими є праця О. Пономаріва «Культура слова. Мовностилістичні поради», присвячена ортологічним дослідженням та нормативній українській мові, та Я. Радевича-Винницького «Етикет і культура спілкування» [44, с. 130].

Темі девіацій присвячена низка дисертацій у філософських дослідженнях. В аспекті соціальної філософії та філософії історії Д. Гордевський досліджував девіантне мислення як фактор культурної динаміки [19], С. Ключова зосередила увагу на девіантності творчої особистості [29], а В. Довгополук аналізує передумови, різновиди та регулятиви соціальної девіантності у молодіжному середовищі [23].

У мові засобів масової комунікації основні праці з девіатології зосереджують увагу на культурі мовлення, орфографії та пунктуації в мас-медіа. Вагомий внесок у цій сфері зробив А. Капелюшний, досліджуючи типові помилки в мовленні ведучих (серед яких і логічні), росіянізми в телевізійному мовленні та в газетному тексті. У журналістиці фактично дослідження спрямовані на стилістичні особливості, редагування в засобах масової інформації, на типологію журналістських помилок [26, с. 21].

П. Куляс розробив курс до дисципліни «Типологія помилок у письмовій комунікації», де запропоновано послідовність роботи редактора над помилкою й акцентовано увагу на генезі помилок – історичному підході та актуальному аналізу сьогоденних мовних проблем з наведенням прикладів. Автор пропонує таблицю девіацій; методи, прийоми, алгоритми; редакторський практикум; словник найпоширеніших помилок у ЗМІ з варіантами їх виправлення, а також таблицю типів помилок у письмовій комунікації за групами: вади слововживання (комунікативні неточності); вади зв'язку слів (синтаксичні помилки); логічні помилки [34, с. 80].

Нижче пропонуємо короткий огляд досліджень у власне комунікативній девіатології, основоположник якої в Україні – Ф. Бацевич. Розвідки у даній галузі лінгвістики автор відобразив у низці праць, що свідчить про тривале зацікавлення автора даною проблематикою і дослідження комунікативних невдач (далі – КН) у різних лінгвістичних аспектах.

У праці «Основи комунікативної девіатології» автор розглядає комунікативні девіації (далі – КД) в художніх текстах в аспекті породження мовлення і вважає головними причинами виникнення різних типів КД порушення вербалізації та процесів комунікації, пропонуючи два підходи до вивчення КД: апіорний (узуальний) і апостеріорний (актуальний) [11, с. 230]. Особливо важливою вважаємо класифікацію девіацій, пов'язану з мовною і комунікативною компетенцією мовців. У «Нарисах з комунікативної лінгвістики» Ф. Бацевич розрізняє КД, пов'язані з формуванням і сприйняттям як мовленнєвих жанрів, так і мовленнєвих актів. Серед таких КД автор розрізняє девіації, пов'язані з лінгвокогнітивною діяльністю адресанта й адресата, його орієнтаціями на особу адресата та процес спілкування [11, с. 236]. У цій же роботі автор пропонує типологію девіативних випадків у межах лексичних параметрів у спонтанному мовленні (коментарі футбольних матчів), а саме порушення словесної реалізації цих параметрів на поверхневому рівні побудови семантико-синтаксичної структури повідомлень.

У праці «Основи комунікативної лінгвістики» Ф. Бацевич подає розширену типологію КД, враховуючи також причини та «механізми» їх виникнення в динамічних процесах породження складників дискурсу (КД, створені адресантом та адресатом, спричинені процесом комунікації (контактом) і КД, пов'язані з мовним кодом) [12, с. 344].

У підручнику «Вступ до лінгвістичної генології» дослідник аналізує проблеми породження і сприйняття мовленнєвих жанрів і їх можливі КН і пропонує практичний аналіз КН мовленнєвих жанрів різних дискурсів. Особливу увагу Ф. Бацевич зосереджує на КН побудови мовленнєвого жанру «утішання» та на мовленнєвих девіаціях у прямому спортивному телерепортажі, враховуючи в останньому КД на всіх етапах породження мовлення [8, с. 248].

У підручнику «Вступ до лінгвістичної прагматики» науковець досліджує загальні умови успішності як мовленнєвих актів, так і дискурсів. Під умовами успішності спілкування Ф. Бацевич розуміє сукупність когнітивно-психологічних, поведінкових, лінгвістичних чинників, які є основою дієвого, кооперативного, недевіативного спілкування. Узагальнюючи здобутки дослідника, приходимо до висновку, що Ф. Бацевич керується у дослідженнях девіацій функціонально-комунікативним підходом, враховуючи також специфіку системно-теоретичного, когнітивного і дискурсотекстового [10, с. 281].

Відомими є також роботи О. Селіванової, яка досліджує комунікативний шум як перешкоду комунікації [52, с. 336]. Когнітивно-комунікативний підхід у дослідженнях КН застосовують Л. Славова (аналіз причин порушення акту комунікації та створення типології КН на КН мовного, мовленнєвого та лінгвокогнітивного характеру на матеріалі сучасного англійського мовлення) [25, с. 22] та О. Руда (природа і причини виникнення девіацій в аспекті українсько-російської двомовності, КД в аспекті міжкультурної комунікації у жанрі анекдоту) [48, с. 20].

А функційно-комунікативний підхід представлено у праці О. Почепинської (КН як складник непідготовленого живого мовлення, спричинені насамперед спонтанністю останнього, та КН обробленого автором запланованого художнього діалогу, де їм надано особливих функцій; КН в єдності з їх корегуванням, поділ КН на мовні та мовленнєві) [46, с. 18].

Н. Печко досліджує лінгвокогнітивні та дискурсивні аспекти непорозуміння як типу інтерпретації на матеріалі англійського діалогічного мовлення, випрацювавши модель ментальної репрезентації дискурсу для вивчення непорозуміння як типу інтерпретації на матеріалі англійських діалогічних єдностей [42, с. 20].

О. Дубцова висвітлила лінгвокогнітивну природу комунікативних невдач на матеріалі американського кінодискурсу спираючись на когнітивну теорію динамічного конструювання значення та дослідження концептів і фреймів. Дослідниця встановлює причини виникнення комунікативних невдач з урахуванням контекстуальних особливостей, розробляє класифікацію лінгвокогнітивних причин комунікативних невдач, аналізує вплив лінгвальних, лінгвокогнітивних та екстралінгвальних чинників на виникнення КН [24].

О. Мільченко, керуючись дискурсивно-текстовим підходом, створила у своїй дисертації класифікацію семантичних девіацій у нормативно-правових текстах і рекомендації щодо семантико-синтаксичного оформлення текстів нормативно-правових актів відповідно до рівнів текстової організації із метою пропедевтики семантично аномальних слововживань [36]. Дослідниця класифікує девіативи на лінгвотекстові (лексикосемантичні, граматико-семантичні та функціональносемантичні девіації) та логіко-семантичні девіації (логіко-лінгвістичні й онтологічні девіації) [36, с. 20].

Також цей підхід застосовують у своїх працях Д. Кононова (засоби запобігання КН у вираженні каузації у комунікативних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування на матеріалі сучасної англійської мови), Г. Васильєва (причини комунікативних девіацій, пов'язаних із мовленнєвим жанром застереження), К. Дубовий (помилки і втрати в закадровому перекладі

художнього фільму), Х. Дяків (умови (не)успішності відеоінтерв'ю і комунікативні девіації в інтерв'ю на матеріалі німецької та української преси), І. Карпа (причини виникнення комунікативних девіацій в інтерактивній віртуальній комунікації) [27, с. 22].

Семантичним девіаціям присвячені праці С. Борщевського («Семантична девіація історичних номінацій в англомовному художньому дискурсі (на матеріалі романів В. Скотта)») і С. Швачко («Сяйво забутих слів»). Н. Акімова розглядає варіативність розуміння як мовну норму і зараховує до лінгвістичних механізмів виникнення варіативності розуміння тексту такі девіантні мовленнєві одиниці, як омоніми, полісемантичні слова, скорочення, маловідомі запозичення (особливо представлені латиницею), екзотизми, прецедентні тексти тощо. Системно-теоретичний підхід відображено у працях Г. Бардукової («Норма і девіація у сучасній фраземіці»), С. Єрмоленко («Літературна норма і мовна практика»), Г. Джунусалієвої і Н. Ковальської («Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації»), Н. Голікової («Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі») [25, с. 22].

У контрастивному напрямі Л. Чернюх аналізує свідомі та несвідомі мовні девіації у словацьких рекламних текстах на різних рівнях, виокремлюючи таким чином орфоепічні, орфографічні, лексико-семантичні, морфологічні, синтаксичні та стилістичні девіації, разом з тим досліджуючи явище мовної гри та її прийомів [57, с. 20].

Аналіз наукової літератури з проблеми девіатології дозволив встановити два головні підходи: міждисциплінарний і спеціалізований.

Міждисциплінарний підхід, який виходить за межі власне лінгвістики, знайшов відображення девіатологічних студій у філософії, психології, педагогіці, методиці і дидактиці, міжкультурній комунікації, конфліктології, комунікативному етикеті й ортології, журналістиці.

А завдяки спеціалізованому підходу виокремлюємо такі напрями дослідження девіацій: системно-теоретичний, когнітивний, дискурсотекстовий комунікативний і контрастивний. Така тенденція з урахуванням особливостей

як міждисциплінарного, так і спеціалізованого напрямів становить спробу комплексного підходу до явища девіацій, а саме – комунікативно-функціонального. Зацікавлення науковців може бути сфокусовано також на діалектних розбіжностях і психолінгвістичних особливостях виникнення й усунення девіацій, а також на специфіці КН у різних типах текстів і дискурсів.

1. 2. Мовні девіації як критерій комунікативної компетентності посередника

Теорія мовної комунікації ґрунтується на функційному підході, який розглядає мову як засіб комунікації. Її об'єктом є людська природна мова у всіх можливих виявах, а предметом – мовна комунікативна діяльність у реальних ситуаціях людського спілкування [58, с. 15].

Ефективна комунікація – спілкування, яке здійснюється через вплив інтенцій одного суб'єкта на іншого, результатом яких є когнітивні, ментальні зміни у сприйнятті мовного коду адресантом. Причинами неякісної комунікації можуть бути: стереотипи щодо певних осіб чи ситуації, що порушує принцип об'єктивності та можливості аналізу ситуації щодо поведінки комунікантів; заперечення адресатом того, що не відповідає його внутрішнім переконанням; відсутність зацікавленості у спілкуванні із стороною, за винятком тих позицій, які викликають додатковий інтерес у посередника; формування висновків за недостатньої кількості фактів на власних припущеннях; помилки у побудові комунікативних реплік; неправильно дібрані стратегії та тактики спілкування; особисті характеристики комунікантів, обставини спілкування, процеси вербалізації та розуміння, труднощі досягнення комунікативних і практичних цілей, порушення принципу комунікативної контактності [57, с. 15].

Результатом впливу таких факторів є явище комунікативної невдачі. Ф. Бацевич визначає комунікативну невдачу або «комунікативну девіацію» як недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками. Власне до таких комунікативних невдач науковець

зараховує нездійснення або неповну реалізацію комунікативного наміру адресанта через повне або часткове нерозуміння його повідомлення адресатом, а також непередбачуваний і небажаний ефект, що виникає під час спілкування [12, с. 16].

О. Вечкіна розглядає комунікативну невдачу як явище, яке спричинює зниження ефективності комунікації [16]. Сучасні американські дослідники Г. Кларк і Т. Карлсон виокремлюють чотири етапи мовленнєвого спілкування, на яких трапляються комунікативні збої або провали, визначаючи, що неуспішність мовної комунікації може бути зумовлена такими причинами: адресат не отримав повідомлення; адресат не сприйняв отриманого повідомлення; адресат не зрозумів отриманого повідомлення; адресат не розділяє поглядів адресанта щодо реалізації певної ситуації [58, с. 132]. Поряд із цим, О. Вечкіна наголошує, що більшість комунікативних невдач з'являються в результаті взаємодії декількох факторів водночас, при цьому власне мовні невдачі є менш важливими, аніж екстралінгвістичні, оскільки мовці враховують комунікативний контекст та комунікативні ситуацію [16].

При цьому, до лінгвістичних факторів належить: помилка декодування інформації, неправильний вибір коду передачі повідомлення, характер комунікативної дії, а до екстралінгвістичних факторів – пресупозиція (фонд загальних знань комунікантів, на який опираються мовці в ході розмови), невербальні компоненти спілкування та психічний феномен «увага». Відповідність чи невідповідність пресупозиційних фондів визначає доцільність чи недоцільність висловлювання для реципієнта [58, с. 16].

Невиправдані комунікативні дії викликають збої у спілкуванні, оскільки неточності щодо розуміння спільного об'єму знань перешкоджають прямій реалізації комунікативних намірів мовця. Так, виділяють 4 підтипи пресупозиційного фонду: пресупозиційний фонд адресата перевищує пресупозиційний фонд адресанта; адресант помилково завищує об'єми пресупозиційного фонду адресата; адресант помилково занижує об'єми пресупозиційного фонду адресата; пресупозиційний фонд адресанта ширший

пресупозиційний фонд адресата. Механізмом корекції для комунікативних невдач таких типів, окрім завищення пресупозиційного фонду співбесідника, застосовують уточнення пресупозиційного фонду одного із комунікантів. Факт неприйняття адресатом комунікативної установки співбесідника, що відображається в ухиленні, є формою ігнорування повідомлення в той час, коли альтернативним рішенням може виступати реакція на репліку-стимул [69].

При цьому варто звернути увагу на можливість коригування адресантом повідомлення шляхом використання репліки-ініціювання, заклики відповісти. У випадку втручання у комунікативний акт співбесідника, мовець повинен або вибачитись за прояв такої поведінки, або ж реалізувати свою мовленнєву інтенцію на більш пізньому етапі діалогу. Важливим елементом, у комунікативній ситуації є загроза викривлення повідомлення через неналежне акустичне забезпечення. Зокрема, якщо інтонаційно повідомлення не відповідає вербалізованому змісту, якщо в адресата завищений поріг сприйняття тих чи інших звукових характеристик мовлення, сторонніми звуками. Механізм подолання може бути репрезентований у формі повторення з урахуванням індивідуальних особливостей співрозмовника.

Ще одним елементом є невербальна поведінка, зокрема невдачі можуть виникати, якщо актуалізований невербальний компонент невидимий для реципієнта, або кінесичний елемент мовлення не вважається значущим, відсутні вказівки про взаємозв'язок контексту та невербального компоненту, наділеного семантичним змістом. Відтак адресант спонтанно створює кінесично значущий елемент, неоднозначно доступний для розкриття змісту адресатом. В умовах міжкультурної комунікації не звернено увагу на відмінності кінесичних форм, що відсутні або ж мають інше значення для співбесідника. Подоланням таких комунікативних невдач може виступати вербалізація висловлювань або ж інтерпретація кінесичних елементів.

Ще одним фактором є явище «уваги», оскільки важливим компонентом ефективної комунікації є забезпечення взаємної уваги до реплік один одного. Так, невдачі можуть виникати через вину адресата, увага якого, в момент

передачі повідомлення, переключена на сторонній предмет, через відсутність або невербальний прояв вокативних елементів повідомлення, коли прояв адресності повідомлення є необхідним. Подоланням такого збою є повторюваність повідомлення з урахуванням наявності контакту зі співрозмовником [58, с. 16].

Важливими для подолання комунікативних невдач є застосування метакомунікативних реплік, що можуть виконувати як корегуючу функцію, так і превентивну, підтримуючи згоду між партнерами і попереджаючи наявність комунікативних невдач.

У своєму дослідженні О. Вечкіна зазначає, що комунікативні невдачі можна виокремити у дві групи: мовні та прагматичні. Згідно такого поділу до мовних помилок належать: фактори, пов'язані із репрезентацією самого мовного коду, фактори, пов'язані із відмінностями комунікантів з приводу будь-чого, і фактори, зумовлені різними прагматичними критеріями [16].

Однак під час аналізу комунікативних невдач, їх причин та виявлення елементів, котрі можуть вплинути на процес спілкування, науковиця вважає за доцільне звертати увагу на прагматичний аспект, оскільки при будь-якій діалогічній взаємодії кожен із мовців обирає для себе оптимальний варіант комунікативної ролі, яка супроводжується певними можливостями та правилами поведінки [16].

Зокрема, до прагматичних невдач можна віднести різні соціальні характеристики мовців, порушення етичних норм спілкування, зміну фізичного та емоційного стану спілкування, невдале використання невербальних жестів, неправильне трактування намірів комуніканта. Відповідно до сфер комунікації виділяють групу комунікативних невдач пов'язаних із дитячим мовленням, взаємодією людини та комп'ютерних технологій, міжкультурним спілкуванням та розвитком комунікативних підходів в межах художнього тексту.

В основу концепції формулювання медіативної компетентності, важливим є особистий характер медіативної компетенції, зміщення акцентів щодо цілей та цінностей, соціальної взаємодії один з одним, що реалізується

через комунікативну компетенцію медіатора. Комунікативна невдача провокаційного мовлення – це негативний результат процесу інформаційного обміну, коли реципієнт здогадується про істинні наміри та інтенції провокатора і, як наслідок, останній не досягає своєї комунікативної цілі. До причин виникнення комунікативних невдач, яких зазнає адресант-провокатор, належать, суб'єктивний фактор, небажання реципієнта ділитись певною інформацією; легковажне ставлення провокатора до комунікативної позиції реципієнта, до рівня його комунікативної компетенції, емоційного та психологічного стану, оскільки в процесі провокаційного спілкування можна натрапити як на необізнаного комуніканта, який просто може не володіти бажаною для провокатора інформацією, так і на значно вправнішого співрозмовника, і тоді провокація набуває зворотного характеру [57, с. 16].

Відповідно до принципу мов критерію лінгвістичних рівнів, виділяють комунікативні невдачі, пов'язані із фонетичними (порушення орфоепічних норм та правил вимови), морфологічними (при вживанні експресивних модифікацій власних назв, при використанні дейктичних та субстантивованих слів), лексичними (вживання оказіоналізмів, вузькопрофільних слів, жаргонізмів іт.д., неврахування денотативної відповідності лексем, наявність омонімії лексичних значень) та лексико-семантичними факторами, представленими недостатнім вираженням змісту висловлювання, відсутністю преференціальної визначеності, мовною надлишковістю [57, с. 16].

1.3. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови

Мовні девіації, що виникають у результаті порушення норм, суттєво гальмують процес адекватного сприймання інформації реципієнтом. Суспільна функція мовної норми полягає в обов'язковому дотриманні кодифікованої мовної норми.

Порушення норми є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі.

Проблемою девіативності опікувалися у своїх дослідженнях Ю. Апресян, В. Девкін, В. Виноградов, Т. Булигіна, А. Шмельов, О. Падучева. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими помилки досліджуються задля удосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців (Н. Бабич, М. Волощак, Н. Непийвода); аналізуються у практичній стилістиці як джерело кодифікації норм (Н. Ботвина, О. Пономарів); осмислюються причини виникнення помилок та досліджуються шляхи їх усунення й попередження (В. Мамушин, Л. Покровський).

На сучасному етапі формування редагувального апарату актуальним є з'ясування лінгвістичної сутності таких понять, як мовна, мовленнєва й немовна помилки; орфографічна, лексична, морфологічна, словотвірна, синтаксична, стилістична помилки; семантична модифікація лексем; росіянізми; інтерферема тощо; систематизація мовних девіацій і створення конструктивної їх класифікації; здійснення лінгвістичного аналізу текстів освітніх і наукових видань.

Під калькою (фр. *calque* – копія) розуміється нова лексема, створена мовними засобами за зразком іншої мови. При калькуванні копіюється структура чи внутрішня форма з адаптованим перекладом її компонентів. Як засіб номінації калькування є доцільним тоді, коли для певного поняття, явища немає назви в рідній мові. Наприклад: укр. *недолік* є калькою рос. *недочёт*, – займенник – калькою лат. *pronomen*.

На відміну від запозичення і калькування, що розглядаються як нормативні мовні елементи, інтерференцію – мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу в практиці двомовної людини) слід пов'язувати з негативним аспектом мовної взаємодії, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми. «Конкретним мовним виявом інтерференції є

«інтерферема» – лінгвоодинаця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетиковимовних норм мови, що зазнає впливу [37, с. 110]. Не мотивовані номінативно, інтерфедеми не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до наявних засоби словесного вираження. Інтерфедеми є небезпечним денационалізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці. Інтерфедеми, відмінні структурними і фонетичними особливостями, зафіксовано в таких текстових фрагментах: Сучасне покоління виховується не на текстовій, а на візуальній інформації будь-якого типу. Студенти, які вивчають іноземні мови нині, краще сприймають, опрацьовують і запам'ятовують саме візуально поданий матеріал (мультимедійні навчальні програми й навчальні фільми) [37, с. 110].

Візуалізація навчальної інформації сприяє більш інтенсивному засвоєнню матеріалу, орієнтуючи на пошук системних зв'язків і закономірностей. Словослучення сьогоденне покоління є калькуванням із російської мови. В українській мові літературним уживанням є сполучення сучасне покоління, оскільки лексема сьогодні реалізує денотат «у конкретно названий темпоральний період», натомість сучасність охоплює більш тривалий темпоральний відтінок, передбачає епоху. Зважаючи на окреслене вище російський варіант «сьогодні» правильно розуміти в системі української мови як «нині», противагою є український варіант «сьогодні» на позначення доби, у період перебігу якої відбуваються події [34, с. 85].

Контекст наведених прикладів переконує в тому, що «сьогодні» є порушенням стилістичної норми, оскільки функціональним є варіант «нині», що містить у семантичній структурі денотат «у певний добовий період», нівелюючи відтінок «у період етапу розвитку суспільства; епохи». Ненормативна одиниця учбовий співвідноситься з російським прикметником «учебный». Словотвірна модель інтерфедеми учбовий відповідає моделі, за якою творяться інші слова в українській мові: основа іменника + суфікс -ов-. Водночас у лексико-семантичній системі іменники «учоба, учба» є ненормативними, тому від них неможливо утворити прикметник. Сучасні

лексикографічні праці донині містять окремі одиниці, що виникли в результаті штучного наслідування російської мови [34, 86].

З-поміж численних інтерферем, унесених до словників, фіксуємо прикметник *учбовий*, що подається як абсолютний синонім до слова *навчальний*. Наведена вище мотивація дає змогу вважати нормативним лише прикметник *навчальний*, функціонування якого не суперечить структурним можливостям мови. Прикметник «*учбовий*» наявний і в ненормативній аббревіатурі «вуз» та похідних утвореннях (наприклад *вузівський*), які характеризуються значною повторюваністю в освітніх і наукових матеріалах.

Варто розмежовувати пароніми *приводити* / *призводити*, де перший варіант передбачає результат цілеспрямованої дії «приводити до певного пункту»; другий – «зумовити певні негативні результати». Лексична мовна норма передбачає вживання лексеми «спричиняти», «зумовлюти» на позначення наслідку, результатів дії, процесу: Відповідно, головним завданням компетентнісного підходу є така організація навчального процесу, яка дає змогу забезпечити спроможність випускника відповідати новим запитам ринку [37, с. 112].

Зважаючи на визначальну роль освіти й науки у формуванні соціокультурних цінностей, нагальною видається потреба укладання рекомендацій із розв'язання проблем мовних девіацій, подання належної теоретичної інтерпретації природи помилки, інтегрованого осмислення аналізованого явища, а також узагальнення досвіду його вивчення.

РОЗДІЛ 2

РІЗНОВИДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДЕВІАЦІЙ У ПОЕЗІЯХ МИКОЛИ БІЛОКОПИТОВА

2.1. Лексичні девіації

Беручи до уваги те, що в літературній комунікації форма важливіша за зміст, Ф. Бацевич зазначає: «Літературний текст будується з урахуванням принципів порушення законів автоматизму руху звичайного спілкування. Художній текст стає деавтоматизованим, великою мірою завдячуючи своїй багатозначності: кожен читач знаходить власний зміст» [12, с. 342]. Таку поліфонію можна помітити на матеріалі поетичної збірки запорізького гумориста Миколи Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...» [14], а це означає, що в художній комунікації він відіграє провідну роль.

Микола Григорович Білокопитов – запорізький поет, лауреат багатьох літературних і літературно-мистецьких премій, конкурсів, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України. Творчість митця поки що розглянута на рівні публіцистичних статей, критичних оглядів і заміток, рецензій на окремі книги. Однак багата інтертекстуальна природа його творів спонукала нас до лінгвістичного її дослідження.

Найпоширенішими видами девіації у поезії є лексичні, графічні та семантичні. Лексичні девіації – це як правило, неологізми або okazіоналізми, тобто мовні одиниці, які створюються для необхідності та використання лише в конкретне контексті.

Індивідуально-авторські неологізми як позасистемні мовленнєві явища, що зберігають індивідуальне в основі своєї прояви, посідають значне місце в художньому дискурсі. Більш природною сферою їхнього функціонування є,

звичайно, поетичне мовлення, однак, і в прозі активно народжуються експресивно забарвлені лексичні інновації.

У перекладі з грецької неологізм у буквальному витлумаченні означає «нове слово» і саме через слово (лише через слово) пояснюється в багатьох теоретичних розвідках. До розряду неологізмів зараховують лексеми, що, репрезентуючи нову, нетрадиційну форму вираження, набувають, відповідно, й нового, нетрадиційного змісту. Подібні визначення з'ясовують сутність, так би мовити, лексичних неологізмів, «у яких на тому чи іншому етапі розвитку мови новими є і зміст, і звукова оболонка слова». У сучасній лінгвістиці дослідники досить активно застосовують термін «оказіоналізм» [31, с. 28].

Поняття «індивідуально-авторські неологізми», «оказіоналізми», «оказіональні слова», як правило, використовують для означення тотожних мовленнєвих фактів, подекуди аналізують у дихотомії «оказіональне-потенційне». Однак щодо їх співвідношення, то зауважимо, що мовознавці висловлюють різні, часто суперечливі погляди [31, с. 30].

З виразними естетичними настановами вживає індивідуально-авторські неологізми М. Білокопитов. Вони органічно вплетені в словесну тканину твору, виконують важливу текстотвірну функцію. У поезіях М. Білокопитова корпус індивідуально-авторських неологізмів становить близько ста лексичних інновацій. За граматичними характеристиками вони належать до чотирьох основних самостійних частин мови: іменника, прикметника, дієслова та прислівника; найбільше – іменників і прикметників.

Іменникові лексичні неологізми М. Білокопитова можна об'єднати в кілька лексико-семантичних груп, найчисленнішу становлять назви осіб за такими ознаками:

- 1) внутрішні (характерологічні) якості: *перелюбок* [14, с. 72], *бідаха* [14, с. 14], *зворохоби* [14, с. 15], *футболофіл* [14, с. 19], *катренки* [14, с. 31] :

Один із них заслаб, осліпнувши на око,

До того ж, як на те, бідаха, ще й оглух [14, с. 14],

І чую крики:

«*Згиньте, зворохоби!*» [14, с. 15],

А мої приперчені катренки,

Про поточний збочений момент [14, с. 31].

Катренки – від 'катрен' – строфа з чотирьох рядків із суміжним, перехресним чи кільцевим римуванням при розмаїтому чергуванні будь-яких заключних частин.

2) рід занять, діяльність: **просвітниця** [14, с. 11], **комашки-одноденки** [14, с. 31], **кацапчуки** [14, с. 35], **московіти** [14, с. 35]. Наприклад:

А на східному фронті зацвітає калина,

Як просвітниця миру на розбитій землі [14, с. 11],

Наче ті комашки-одноденки,

Лиш зродились – вже й розбились вицент [14, с. 31].

Кацапчуки – від 'кацап' – застаріла літературна назва, у наш час нешанобливе прізвисько росіян, яке вживають здебільшого українці, а також поляки й білоруси; також – російська назва деяких російських субетнічних груп.

3) назви побутових понять: **клепсидра** [14, с. 6], **товкотнеча** [14, с. 9], **стріча** [14, с. 14], **спогаданки** [14, с. 23], **огром** [14, с. 14]. Наприклад:

І котрий час – невідають знавці -

Нема води у конусі клепсидри [14, с. 6],

По колії з села до тупика.

Вже скоро – Місто

В звичній товкотнечі [14, с. 9],

Вони мої, найкращі спогаданки,

Розкидані, мов квіти, по життю [14, с. 23].

4) назви людей: *віршувальники* [14, с. 24], *довкруж*, *люстропад* [14, с. 37], *випендри* [14, с. 88]. Наприклад:

*Вибираю в потугах полярних
Між падлюк – віршувальників гарних,
І бездарних наскрізь непадлюк* [14, с. 24],

*Всі свої суперсучасні випендри
Із вигрібних виколупую ям* [14, с. 15],

Індивідуально-авторські лексичні новотвори М. Білокопитова, як правило, мають прозору семантичну та дериваційну структуру. Тобто, утворюється від наявних у мові нових слів з новим лексичним значенням:

договорняки [14, с. 13], *словолюб* [14, с. 17], *розумака* [14, с. 22], *цвяшки* [14, с. 37], *лабуда* [14, с. 41], *борня* [14, с. 41]:

*Але ж не можна – зі штабів торочать,
Бо є якісь там договорняки...* [14, с. 13],

*І раптом зупинився біля неї
Якийсь дивак.
Напевне, словолюб* [14, с. 17],

*Ось Галя в інститут себе несе –
Красива і до того ж – розумака...* [14, с. 22].

Розумака – розумна людина.

Ідіостилю М. Білокопитова притаманне активне вживання індивідуально-авторських номінацій особи. Часто вони містять оцінне значення і є вагомим естетичним засобом характеротворення персонажів. Водночас такі неолексеми презентують авторське бачення героїв та його ставлення до них. Доброзичливо, із симпатією М. Білокопитов описує працьовитих селян-трудівників: *працелюб* [14, с. 27]; і, навпаки, свою зневагу до брехунів, підлих, злодійкуватих героїв

виражає за допомогою неолексем: *порожнинний* [14, с. 9], *принижувач* [14, с. 25]. Ось рядки з поезій «У селі» та «Критику» :

*Живу, як мовиться, нормально,
Фартово – справжній **працелюб*** [14, с. 27],

*Я у цьому житті почувуюся вічним **принижувачем**,
На шляху до Вершини мені ще рости і рости* [14, с. 25].

У поезіях М. Білокопитова авторські неологізми виконують поетичну роль, оскільки беруть активну участь у творенні поетичних образів, хоча нерідко й самі виступають словами-образами: *Істина* [14, с. 15], *Вона, Неї* [14, с. 15], *Його* [14, с. 32]:

***Вона** стояла там, де мало місця й світла
Їй, власне, пасував цей непримітивний фон.
А натовп, то кипів, то посміхався підло...
І кожен там змагавсь за слово в мікрофон* [14, с. 15],

*Усі були в собі й водночас біля **НЕЇ**,
Усі шукали те, що знала лиш **ВОНА*** [14, с. 15],

***Його** достатньо в будь-якій сторонці,
І більше угорі, ніж унизу.
Воно смердить, не тоне в ополонці,
Не вірить у страждання і сльозу* [14, с. 32].

Оказіоналізми увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають експресивності, у відповідному контексті виконують виразну оцінну функцію.

Авторські новотвори, що містять негативну оцінність, становлять численну групу й виконують оцінно-експресивну роль у контексті поезії, наприклад: *І котрий час – невідають знавці –*

*Нема води у конусі **клепсидри*** [14, с. 6].

Конус клепсидри – водяний годинник. Негативна оцінність в тому, що у поезії говориться про те, як зупинився час і немає навіть води у *конусі клепсидри*. Але всі добре знають, що вода там не закінчується.

Наш світ недосконалий від початку,

*Втім порпатись у **правіках** не варт* [14, с. 7].

У правіках – споконвіку, з незапам'ятних часів, з давніх-давен.

Особливістю індивідуального словотворення М. Білокопитова є те, що поет сам мотивує семантику неолексем, наприклад:

Як під небо стрімкі хмарочоси –

Ціни просто шалено ростуть [14 с. 9].

Ціни шалено ростуть – стрімко зростають тарифи, високі ціни на продукти та ін.

*Не ляка нас московська гібридна **химера** –*

Ми вже добре навчилися проти зайд воювать [14, с. 11].

*Гібридна **химера** – війна.*

Корпус оказіональних прикметників поета відіграє виразну художньо-зображальну роль в авторському характеротворенні. Прикметникові неологізми характеризують особу, предмет чи явище за різними ознаками:

1) зовнішній вигляд (портрет): ***гарбузові** очі* [14, с. 28], ***чорнильне** волосся* [14, с. 12], ***довжелезний** язик* [14 с. 69], ***зайчача** губа* [14, с. 104], ***ниций** зріст* [14, с. 14]. Наприклад:

Привіт, Олежку! Я на мить – проїздом...

Просили хлопці...

Я б і сам зайшов.

*А в тебе тут **чорнильне** волосся...*[14, с. 12],

Він спостеріг його іще на тому боці,

Де кліпав світлофор і щось бурчав...

Поміж стосот людей у пішому потоці

*Він упізнав його, **ницого** зроста...*[14, с. 14],

*Дядьки з вудками біля ставу,
Із гарбузовими очима,
Ловлять о-т-такенних коронів [14, с. 28].*

2) розумові здібності: **балакливий** [14, с. 58], **мовчалезний** [14, с. 58].

Наприклад:

*Про кожну собаку,
Всі подробиці згадавши,
Той вусань балакливий [14, с. 58],*

*Тут оратор мовчалезний,
Як кажуть...і, здався.*

Довго-довго е-е-е-екав, м-м-м-мекав...[14, с. 58].

3) внутрішні якості, риси характеру, психологічний стан: **недовилуплені** [14, с. 13], **політкоректні** [14, с. 18], **слухнянючий** [14, с. 40]. Наприклад:

*Мовляв, ведуть себе, як у дитсаді,
Стратеги недовилуплені ! [14, с. 13],*

Нас – таких неконфліктних – до рани бери й прикладай.

З чудернацьким діагнозом: «Чуйні і політкоректні»

Живемо сподіваючись на перепусточку в рай [14, с. 18],

«В лісі є чіткий закон –

Не порушуй псюрньо!

А якщо утратиш нюх,

Скурвишся як шавка,

То посадим на ланцюг

І примусим гавкати!»

І відтоді сірий вовк -

Слухнянючий, наче шовк [14, с. 40].

4) предмети, одяг тощо: *анахтемський* [14, с. 18], *діамантовий* [14, с. 24], *задавнена* [14, с. 24]:

В нас глобальна любов до усіх...

І зневага до себе –

Так, неначе на нас

Хтось анахтемську порчу навів [14, с. 18],

Хто тут має над ким перевагу?

Де шукають відчуттів діамантових?

Чим приборкають задавнену спрагу [14, с. 24].

5) характеризують групи людей: *сукупний бізнес* [14, с. 67], *суспільний лад* [13, с. 68], *ферзівські шати* [14, с. 69]:

Одного разу Лебідь, Рак та Щука

Сукупний бізнес втнуть.

Домовившись утрюх, - нехитра штука –

Тягати воза скрізь, куди пошлють [14, с. 67],

Вже час новий, новий суспільний лад,

А віслоки – куди не глянь – при владі [14, с. 68],

Вже примірявся до ферзівських шат...

Хід чорних!

...І складають зброю білі:

За крок до перемоги [14, с. 69].

б) явища природи, її стан: *дощовидний степ* [14, с. 9], *йорданський вир* [14, с. 84], *зоряний пісок* [14, с. 95]:

*Комунальний платіж, мов сказився,
І кусається, болісно гад!
Та ожиновий кущик обжвився,
Серед дощевидного степу ураз [14, с. 9],*

*Нема Драча – втопився нині,
Зник у йорданськім вирі хвиль...
Нема й самої України,
Куди не глянь – скрізь Ізраїль [14, с. 84],*

*І озирався зоряний пісок,
Незримий хтось перевертав клесидру [14, с. 95].*

7) абстрактні назви: **чужинецькі** [14, с. 34], **одкровенні** [14, с. 34], **примарні метафори** [14, с. 24], **сумбурні вихрюки** [14, с. 77]:

*У спогадах купаюсь безіменних,
Я з ними і втішаюсь, і живу.
В полоні ситуацій одкровенних,
На кожному з шалених рандеву [14, с. 23],*

*Дивний дотик метафор примарних,
Мов холодні обійми гадюк...
Вибираю в потугах полярних,
Між падлюк – віршувальників гарних [14, с. 24],*

*Вихрюки сумбурні
Біля держкорита,
«Чавкайте культурней –
Ви ж таки еліта» [14, с. 77].*

8) колір, забарвлення: **папірно-чорнильний** [14, с. 72], **чорно-брилий** [14,

с. 28], *бурякові* [14, с. 84], *вишневі* [14, с. 84]:

*Заплющу очі, дивне дійство
Малюють спогади мені:
Я у селі мого дитинства
Як в **чорно-брилому** коні [14, с. 28],*

*Колеги, я благаю вас,
До чого тут словесна ця товкучка? –
Із репліки ввійшла в розмову Ручка. –
А як на те уже пішло,
То **папірно-чорнильний** найкращий варіант [14, с. 72],*

*Йордан Вкраїною тече
Хрести на ньому **бурякові**
Біблійне він своє плече
Вмочив ув українській крові ... [14, с. 84],*

*Хрести **вишневі** крижані
Ятрять мою бездонну рану
Втопився я на самім дні
Того бездонного Йордану [14, с. 84].*

Прикметникові новотвори є вагомим емотивно-експресивним та оцінним засобом у художньому стилі М. Білокопитава: вони точно виражають авторський задум. Авторський задум Миколи Білокопитава виявляється у тому, що він хотів у своїх поезіях передати гумор, сатиру, щоб кожен «серйозний чоловік» сміявся від його творчих задумів. Так і здійснились його побажання, у таких поезіях як: «Нема нічого», «Дивна агрономія», «Пропаще віршення», «Про користь сну», «Ретропедагогіка», «Студент-медик» та багато інших. Ці поезії неможливо читати без посмішки на обличчі.

В авторській мовній палітрі невелику групу становлять дієслівні новотвори, наприклад: **човпнути** – бити [14, с. 13], **накрячитись** – кричати [14, с. 71], **шугонула** – промайнула [14, с. 11], **не хоцца** – не хотіти [14, с. 24], **торочать** – говорять [14, с. 13], **торочать** – говорити одне й те саме [14, с. 13]:

*Але не можна – зі штабів **торочать**,
Бо є якісь там договоряки...* [14, с. 13]

*Дика снайперська куля **шугонула** повз тебе,
І шепнула удача: «Значить ще не пора!»* [14, с. 11]

*Он півники **накрячуться** до гуку,
Із селезнями дудлячи пивко...* [14, с. 71].

Лексична девіація допомагає створити образ для вираження емоцій, як вище показано.

Отже, авторські лексичні неологізми – невід’ємний естетично вагомий компонент формування письменницького ідіостилю. Індивідуально-авторська номінація є джерелом збагачення письменницької мови. Наявність оказіоналізмів на сторінках поезій М. Білокопитова свідчить про самобутність та мистецьку оригінальність ідіостилю їхнього автора, багатство його індивідуально-образного мислення.

До розмовно-побутової лексики належать слова, що обслуговують побут (селянський, робітничий та ін.) – це назви одягу, будівель, хатнього начиння, їжі, побутового хатнього обладнання тощо: **копички** [14, с. 27], **електронний часомір** [14, с. 6], **клозет, газ, світло, інтернет** [14, с. 27], **брички** [14, с. 27].

Наприклад:

*Від ферми в поле ідуть **брички** –
Через роз’їжджений струмок,
А он де сіна дві **копички**, –
Тугі, мов груди у дівок* [14, с. 72],

*Бо що в селі, що у столиці
Той самий зручностей пакет,
Клозет у хаті, як годиться,
І газ, і світло, й інтернет [14, с. 27],*

*Замок і електронний часомір.
Був, був, а потім взяв і закінчився... [14, с. 6].*

До складу знижено-розмовної лексики входять слова, що, перебуваючи в рамках літературної мови, мають знижене забарвлення: *гуде, вицокує, скрипить* [14, с. 9], *безтурботно, вдало* [14, с. 10], *речуть* [14, с. 43], *пошмагає* [14, с. 50], *балабонив* [14, с. 56], *не розтринькуй* [14, с. 101], *сьорбне* [14, с. 105]. Наприклад:

*Хто сьорбне з того озера,
Той копита відкида [14, с. 105],*

*Так незлісно, але щиро знизу пошмагає,
І глупоту всю достоту з мізків виганяє [14, с. 50],*

*Кажуть, мав кебету –
Балабонив без шпаргалки,
Мов читав анкету [14, с. 56].*

Просторічна лексика (просторіччя) – слова, які перебувають на межі літературного вжитку, а то й виходять за цю межу. До просторічної лексики належать малапропізми, суржик, лайливі слова, вульгаризми.

Малапропізми – слова, перекручені з огляду на існуючі норми: *сєпари, снайперша, морпіхах* [14, с. 12]. Наприклад:

*А пам'ятаєш снайпершу – Танюху?
Подейкують, жених її в морпіхах,
Вона себе для нього береже.*

Була атака, біла БееМПешка

І сепари повзли на передок [14, с. 12].

Суржик – невмотивовані росіянізми: *мовниця Марьіванна [14, с. 26], дєвочки і мальчики [14, с. 33], теліпає люд [14, с. 33]*. Наприклад:

Все чому вчила нас в школі мовниця Марьіванна

Раптом чи сон це чи яв це

За збиткування над лірою [14, с. 26],

І чужинецькі пальчики

Їх смикають весь час,

А «дєвочки» і «мальчики»

Відгукуються враз [14, с. 33],

Усе це, певне, порча є

Аж теліпає люд [14, с. 33].

Лайливі слова – це слова з різко зниженим експресивним забарвленням: *бляха-муха [14, с. 53], собака [14, с. 56], псюрньо [14, с. 40], дурник, роззява [14, с. 62]*. Наприклад:

В лісі є чіткий закон –

Не порушуй псюрньо [14, с. 40],

Вона мені –

То дурник, то роззява.

Воно признатись є за що [14, с. 62].

Отже, мовна тканина поезій М. Білокопитова зі стилістичним використанням різноманітних елементів просторічної лексики є художньо виправданою. Деякі риси, що становлять особливість мови автора, свідчать про наявну стильову неунормованість української літературної мови.

У збірці М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...» простежуються комічний та гумористичний ефект. Забезпечує особливу

організацію сюжету, при якій автор залучає читача не лише до усвідомлення важливої інформації, а й до розвитку асоціативних можливостей. Авторські неологізми та просторічна лексика виконують роль мовної гри завдяки багатій уяві та ерудиції автора.

2.2. Семантичні девіації

Семантична девіація – це процес, у результаті якого читач зосереджується на розумінні переносного значення. Найпопулярнішими засобами семантичної девіації є тропи (метафори, порівняння, епітети). Тропи можна поділити на групи: переносне значення (синекдоха, метонімія, метафора та образне порівняння) та чиста ілюзія (гіпербола, літота, іронія). Переносне значення є, безумовно, найпоширенішим видом девіації як компонент створення ефекту висунення.

Семантична девіація виражена в збірці поезій «А Вічний Час неспіхом тече...» М. Білокопитова за допомогою метафор, епітетів, порівнянь.

У сучасній науковій парадигмі метафору розглядають як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, структурування і пояснення світу. Людина не лише виражає свої думки за допомогою метафор, але й мислить метафорами, створює, моделює за їхньою допомогою той світ, у якому живе [20, с. 20].

Метафора (насамперед складна метафора) вживається для максимального увиразнення, «унаочнення» розповіді (це, наприклад, легенди, притчі, казки, анекдоти тощо) або риторичної фігури (пряма аналогія), що містить порівняння (проста метафора) [20, с. 21]. Крім того, метафора – відомий і визнаний інструмент самотрансформації та прихованого повідомлення, бо люди позитивніше реагують на м'який вплив метафори, ніж на прямі інструкції.

Метафора утворюється з огляду на спільні ознаки двох понять чи явищ. Її як лінгвостилістичний засіб характеризує семантична двоплановість, що передбачає наявність у ній двох різних за природою та функціями лексичних

значень слова. У метафорі *Раптом тінь по колу не пливе; В пісочному годиннику сочився; Втяли підступні гідри* [14, с. 6] одночасно присутні номінація (позначення дії – *сочився, втяли, мовчить, сіла*) й суб'єктивна оцінка (позначення характеру дії – *раптом*).

У мові метафора відіграє цілий ряд функцій:

- функція прикриття значення метафоричного найменування:

Життя-буття дорожчає

Бо ціни вгору пруть [14, с. 33] – говорячи про те, що ціни піднімаються;

- функція пояснення:

Та ожиновий кущик обжився

І почав оживать виноград [14, с. 9] – поливати, доглядати за виноградом;

- оцінна функція:

Домовившись утрюх – нехитра штука –

Тягати воза скрізь, куди пошлють [14, с. 67],

Вам хто дозволив цей підступний трюк?

На бізнесменів кинувся Віслюк. –

Ви тут наробите такого, дай вам волю [14, с. 67];

- декоративна функція:

Банальна мряка в крихітному місті.

Алеї тут – стежинки в спориші.

Дерева в провінційному намисті [14, с. 8].

У мовознавстві виділяють поняття традиційної метафори, що означає заміну мовного знаку одного концепту іншим, який є сталим у мовній та культурній традиції народу. В основі цієї метафори лежить фіксована структура свідомості, що є результатом суспільного пізнання. Традиційними метафорами є, зокрема, метафори біблійного, міфологічного та літературного походження. Так, і М. Білокопитов у збірці поезій «А Вічний Час неспіхом тече...» зображує традиційні метафори. Наприклад:

В нас глобальна любов до усіх ... – і зневага до себе –

*Так, неначе на нас хтось **анахтемську порчу** навів [14, с. 18],*

*Доц **бубонить** у запотілу шибку,
А зранку сонце й тишина німа,
А потім вітер хилитає липку,
Що квилить, мов пародіює скрипку... [14, с. 8],*

*На увесь горизонт **потягався** невиспаний **ранок**,
визирало з-за обр'ю сонце, цікавим телям,
прокидалися квіти в узорах живих вишиванок,
І здавалось, на світі не знайдеться місця жалям [14, с. 10].*

Існує багато видів метафор залежно від ознак (параметрів) класифікації.

Так, у мовознавстві метафори класифікують, зокрема, за:

- 1) поширеністю в мові;
- 2) структурою;
- 3) тематичною належністю вихідного домену;
- 4) цільовим доменом;
- 5) ступенем змістової віддаленості вихідного та цільового доменів;
- 6) загальністю вихідного та цільового доменів;
- 7) ступенем цілісності внутрішньої форми (за часом вжитку в мові);
- 8) способами ускладнення вторинного значення слова;
- 9) функціональною ознакою;
- 10) за кількістю одиниць-носіїв метафоричного образу;
- 11) присутнім у метафорі відмінком;
- 12) подібністю, предметів, явищ чи властивостей, на основі якої

формуються метафори.

За нормативним слововживанням метафори формуються по-різному.

Звичні лексичні зв'язки утворюються в загальнономовних метафорах:

*Над кривавим безглуздям **здивовано сонце встає**,
Хтось когось вже записує*

звично у списки «двохсотих» [14, с. 10],

Стоїть на розі пес –

Бульдог на кличку Сірій,

І в кутиках очей бринить гірка сльоза [14, с. 14].

Індивідуальна метафора народжується в новому значенні та вимагає іншого семантичного узгодження, ніж та лексична одиниця, у межах якої вона виникла. У момент метафоризації відбувається одночасна операція синтезу та аналізу. Таким чином, мовець виокремлює та узагальнює найбільш типове для денотату та синтезує новий образ, вживаючи метафору. Метафора, виявляючи і називаючи той чи інший бік предмета або особи, ніби аналізує, виокремлюючи найбільш індивідуальне та спільне. Процес виокремлення спільних для двох понять властивостей чи ознак, як правило, відбувається свідомо. Слід зазначити, що для метафори характерним є те, що в якості спільної ознаки обирається найбільш інформативна, на думку мовця.

Однією з найпоширеніших метафор є художня (поетична) метафора, яка позначає один мовний концепт за допомогою мовного знака іншого, що характеризується образністю, оригінальністю та експресивністю. Художня метафора є результатом творчої думки, витвором автора, що, як наслідок, поповнює метафоричні парадигми певного народу.

Для прикладу:

Хтось експлуатує вічні теми,

запліта сонети у вінки...

і живуть балади, і поеми,

писані свідомо – на віки.

Там цвіте трояндами кохання,

Почуттів шаліє

Дикий мед [14, с. 31].

Часто в метафорах трапляється синтаксично неподільний комплекс, один з компонентів якого набуває метафоризованого змісту чи виступає у властивому йому в системі мови переносному значенні. Наприклад:

Нині річку не впізнати:

Як сльоза у ній водичка –

Є тут короп і плотвичка!

Сом, завбільшки із теля [14, с. 59],

Там, де ранок, роззявивши рота, б дививсь

На смарагдовий ліс, і на озеро срібне,

Де ставав би собака щораз на диби,

коли в двір мій без стуку б заходили рими... [14, с. 88]

Образні метафори повністю зберігають двоплановість змісту та внутрішню форму. Такі метафори є «живими», сповненими емоцій у творчій спадщині М. Білокопитова, у свою чергу, поділяються на:

- образні загальнономовні: *Але там не нагрів собі місця*

плинув час невпинно [14, с. 102];

- індивідуально-авторські:

Заплющу очі

Дивне дійство,

малюють спогади мені [14, с. 27];

Усе купається в озоні.

Думки в мені переплелись

І я, немов на рубіконі,

Між тим, що нині і колись [14, с. 27].

Розглядаючи метафору, бачимо, що їх достатня кількість у поезіях. Микола Білокопитов неодноразово удається до цього художнього засобу.

Контекстне функційно-семантичне навантаження автологічних епітетів як компонентів зовнішньопортретного опису простежуємо на прикладі

прикметників, які засвідчують актуалізацію ознак: загальний вигляд, візуальне враження: *московський ординець* [14, с. 18], *віршувальники гарні* [14, с. 24], *конкретні пацани* [14, с. 28]. Наприклад:

Повертаймось до себе! Ми ж можемо бути собою.

Як зі сходу нахабно московський ординець попер [14, с. 18],

Між падлюк – віршувальників гарних,

І бездарних наскрізь непадлюк [14, с. 24],

І тут, і там у владних кріслах,

Сидять конкретні пацани,

І схожі біди всіх затисли,

Скрізь в моді – подрані штани [14, с. 28].

Основне коло їхніх дистрибутивів традиційно становлять соматизми - *тіло, лице, губи, серце, кров, шкіра*.

Епітетні вербалізатори позитивних, приємних почуттів – це головно прикметникові та дієприкметникові означення із семами:

- спокій: *тихенька ніч* [14, с. 25], *тишина німа* [14, с. 8],

Я у цьому житті почувуюся вічним студентом,

На шляху до Вершини мені ще рости і рости;

І спасибі тобі, тихенька ніч,

Я без тебе ніяк, сподіваюсь без мене і ти [14, с. 25].

Дощ бубонить у запотілу шибку,

А зранку сонце й тишина німа.

А потім вітер хилитає липку [14, с. 8].

- радість, щастя: *щасливі очі* [14, с. 88], *безжурна доля* [14, с. 79], *власний оптимізм* [14, с. 7], *надривно-фанатично* [14, с. 19]:

Жене саме себе на страту людство,

Із вірою у власний оптимізм [14, с. 7],

Шалено закипає стадіон,

Надривно-фанатично стогне стадо [14, с. 19].

Семи негативно-психологічного змісту, актуальні для моделювання внутрішнього портрета людини – це:

- неспокій, тривога: *підступна хмара* [14, с. 6], *поранений місяць* [14, с. 11], *тривожна година* [14, с. 11], *ганебний утиск* [14, с. 20], *безжальна правда* [14, с. 25]:

Ганебний утиск із усіх сторін

Окремих слів [14, с. 20],

Від безжальної правди ще жоден творець не змарів.

І гартується слово моє і письма досконалість –

І все менше від тебе критично-принизливих слів [14, с. 25];

- безтямність: *банальна мряка* [14, с. 8], *дикий мед* [14, с. 31], *непримітний фон* [14, с. 24], *дивний доторк* [14, с. 24]:

Дивний доторк метафор примарних,

Мов холодні обійми гадюк...[14, с. 24],

Банальна мряка в крихітному місті.

Алеї тут – стежинки в спориві [14, с. 8];

- сум, печаль: *сумовиті очі* [13, с. 102], *сумне багатство* [14, с. 23]:

Мої роки – моє сумне багатство.

Висить мій досвід зайвим тягарем...[14, с. 23].

В описах і зовнішнього, і внутрішнього портрета людини функційно навантаженими є епітети із семою 'колір'. Передусім це означення *блакитний, синій, зелений, червоний, жовтий, золотий, срібний, білий, сірий, чорний*, які послідовно поєднуються з одиницями тематичної групи «соматизми» (*волосся,*

обличчя, очі, вуста, тіло), із поетизмами *душа, серце*, з назвами психоемоційних станів людини. Їхня текстотвірна продуктивність пов'язана зі складністю асоціативних зв'язків, які в тексті реалізують і означення, й означуване.

М. Білокопитов у своїх поезіях часто використовував чорний колір. Наприклад:

Малюють спогади мені:

Я у селі мого дитинства,

*Як в **чорному** кіні [14, с. 8],*

Либонь, тому байдужий до ікон,

*І не люблю попів і **чорні** ряси [14, с. 16],*

Така собі мандрівка в генну пам'ять?

*З іконами у **чорному** вбранні*

Ченці кричать, та як не дослухайся [14, с. 16].

Отже, можна констатувати, що колір – це важливий засіб зовнішньої внутрішньопортретного опису людини в українській поезії кінця ХХ – початку ХХІ ст. Традиційні й індивідуально-авторські означення, які розбудовують цей фрагмент епітетного поля, засвідчують і модернізацію мовомислення авторів, і розвиток засобів поетичного мововираження.

Кількісно численну мікропарадигму характеристик людини, її зовнішності, рис характеру й поведінки, звичок формують художні означення із семою смак. Найзагальніша їх стратифікація – це поділ за ознаками *приємний / неприємний*.

Першу підгрупу репрезентують означення із семою 'солодкий' (*солодкий, солодкавий, медовий, медвяний*), що послідовно вживаються з номінаціями *вуста, голос, кров*. Наприклад: *медові вуста [14, с. 56], солодкавий голос [14, с. 77].*

З означеннями *гіркий, згірклий* зафіксовано здебільшого негативно марковані епітетні сполуки – фольклорні та індивідуально-авторські описи психоемоційного стану: *бринить гірка сльоза* [14, с. 16].

Емоційно-образна характеристика людини – пріоритетна для сполук температурних епітетів з номінацією *очі: чорні очі* [14, с. 19], *блискучі очі* [14, с. 18].

В українській поезії епітет є продуктивним засобом лінгвоопису людини. Як компонент образно- й текстотворення, художні означення поєднують точність зображення людини з авторськими оцінними судженнями, засвідчують відкритість і кількісну наповненість рядів означень, уживаних у функції зовнішньопортретних і психоемоційних характеристик. Найбільш репрезентантні з цього погляду епітети із семами колір, смак, запах, температура, матеріал – системність і частотність їх текстового уживання дає підстави констатувати наявність стильової поетичної норми у сполучуваності антропономінацій з певними семантичними типами означень.

М. Білокопитов часто у збірці поезій «А Вічний час неспіхом тече...» схилявся до порівнянь, адже це один з художніх засобів, у якому один предмет, подія зіставляються з іншими, у яких ці особливості виявлені різко, яскраво. Порівняння виконують зображальну й емоційно-оцінну роль.

Порівняння вивчають у різних аспектах:

- 1) граматичному (виявляють і класифікують морфологічні, словотвірні, синтаксичні властивості порівняння);
- 2) фразеологічному (описують порівняння як сталі сполучення слів);
- 3) ономасіологічному (розглядають компаративні конструкції в аспекті зв'язків їхніх компонентів з позамовними об'єктами);
- 4) семасіологічному (вивчають семну структуру компонентів порівняння, взаємодію їхньої семантики);
- 5) функціонально-стилістичному (описують функцію порівнянь у різних стилях мовлення).

У порівняльних конструкціях переважають сполучники *як*: **як москаль нагайкою** [14, с. 37], **як свиня в кориті** [14, с. 50], **як електрони у провіднику** [14, с. 7], **воно веде себе, як немовля** [14, с. 7]. Наприклад:

*Син, кусаючи губу,
Крутить-вертить гаєчки,
Вправно ключиком гойда,
Як москаль нагайкою* [14, с. 37];

*В телевізора по вуха, як свиня в кориті,
Упихається щоденно телеман Микита* [14, с. 50];

*Втім людство, нелякає небезпека,
Воно веде себе, як немовля* [14, с. 7].

Вони допомагають передавати значення тотожності, уподібнення, відповідності дій, станів, ознак, предметів, явищ. Сполучник *як* уживається для приєднання порівняльних зворотів і підрядних порівняльних речень, близький за значенням до сполучників *мов, наче, неначе*: **немов йому хтось підло розум вирвав** [14, с. 7] , **що квилить, мов пародіює скрипку** [14, с. 8], **комунальний платіж, мов сказився** [14, с. 9], **ми не падаємо духом, немов рознесли у клоччя** [14, с. 12] , **мов холодні обійми гадюк** [14, с. 24], **мов ненажера канапками** [14, с. 26], **цвітуть дівчата, наче квіти** [14, с. 52], **ой блищить, неначе скельце** [14, с. 105], **хай читача, мов кувалдою, бемка** [14, с. 88]. Наприклад:

*Тож котиться приречено до прірви,
Із рися переходячи в галоп,
Немов йому, хтось підло розум вирвав* [14, с. 7];

*А потім вітер, хилитає липку,
Що квилить, мов пародіює скрипку* [14, с. 8];

Кричать коти, мурчать піїти,

Цвітуть дівчата, наче квіти [14, с. 52];

Ой блищить, неначе скельце,

За хімкомплексом вода –

Хто сьорбне з того озерця,

Той копита відкида [14, с. 105].

М. Білокопитов у збірці «А Вічний Час неспіхом тече...» використовує велику кількість порівнянь. Порівняння в поезіях відіграє важливу роль, адже при змалюванні тих чи тих образів, акцентують увагу на домінуючій рисі героя.

2.3. Графічні девіації

Графічна девіація – найрідкісніший вид девіацій з-поміж усіх інших – це візуальна зміна, незвичне обрамлення тексту. Цей вид може бути представлений застосуванням курсиву, напівжирного шрифту, підкреслень, капіталізації або переносу.

У багатьох поезіях М. Білокопитова девіація виражена за допомогою рядків-драбинок. Саме за допомогою ритмічних пауз в місцях поділу посилюють експресивне звучання виділених слів, надають рядкові особливості виразності. Наприклад:

Очі,

Очі,

Очі,

Ох і було,

було... [14, с. 23],

У кнесе тах,

В хуралах,

У сенатах... [14 с. 32];

Спікер

І прем'єр,

І президент... [14, с. 34].

М. Білокопитов за допомогою цього допоміжного пунктуаційного засобу показав, що він доповнює логічне членування вірша та створює емоційний настрій читача:

Я спокійний,

спокійний,

спокійний... [14, с. 55];

Вибач, друже-читачу,

за надто

банальний початок,

Але все було так,

і по-іншому,

як говорить? [14, с. 62];

Що літає,

стрибає,

дзижчить;

Я за ним

підпірнув

навздогінці [14, с. 88].

Поет вживає рядки-драбинки у віршуванні, де окремим словам чи групам слів надає більше інтонаційної самостійності при функціональному зростанні паузи, доповнюючи логічне членування віршового рядка емоційним. Драбинки вважаються «винаходом» В.Маяковського. Насправді вони існували в поезії ще раніше, принаймні їх елементи :

Умить нагрілась,

спалахнула,

щезла [14, с. 97];

Куточки,

кола,

еліпси,

квадрати [14, с. 98];

Що треба,

що й не треба

розтлумачено [14, с. 103].

За допомогою таких рядків-драбинок чітко можна визначити, які емоції притаманні для поезії – позитивні, негативні, або ж нейтральні. Так як емоції – є важливим життєвим стимулом, які регулюють поведінку людини, сприяють високій працездатності та творчості. Вони вдало передають емоційний зміст всієї композиції.

У вірші «/позаправильне/», «Верлібр про долю» девіація виражена через відсутність пунктуації: у цілому творі немає жодної крапки або коми. Перші три рядки містять активне використання переносу, наприклад:

пофіг тире і коми і всякі там крапки з двокрапками

кину під ноги правила як перед свинями бісер

стилем давлюсь пожадливо

мов ненежера канічками

і розумійте як хочете мій поетичний висер [14, с. 26],

Просто камінь був каменем спотикання

Підступний випадок

Запхнув його комусь за пазуху

Але там не нагрів собі місця [14, с. 102].

Хоча пунктуація у творі відсутня, можемо умовно розділити його на речення, виділяючи завершені думки. У результаті бачимо, що одна думка міститься не в одному рядку, а розривається на декілька частин.

Капіталізація – написання власних імен з маленької літери. Це дає право припускати, що імена та прізвища людей втратили значення власних назв і стали загальними.

М. Білокопитов у поезіях використав прийом декапіталізації – написання загальних назв, висловів з великої літери : *Місто* [14, с. 9], *Кузькіна мати* [14, с. 11], *Командор* [14, с. 12], *Сірий* [14, с. 14], *ВОНА, НЕЇ, ІСТИНА* [14, с. 15], *КАРАТИ НЕ МОЖНА ПОМИЛУВАТИ* [14, с. 26], *Папір, Чорнило, Ручка* [14, с. 72], *СЛОВО* [14, с. 88]. Наприклад:

Вже скоро – Місто

в звичній товкотнечі,

Все менше мови, більше язика [14, с. 9].

Пригадати граматику знану колись й знайому

КАРАТИ НЕ МОЖНА ПОМИЛУВАТИ

Ой порятуйте людоньки [14, с. 26].

Багато поетів сьогодні самостійно набирають тексти на комп'ютері, значну увагу приділяючи оформленню тексту. У комп'ютерному рукописі стало можливим центрувати текст, переміщувати його до правого чи лівого краю, виділяти жирним шрифтом і курсивом, підкреслювати, використовувати різні кольори і розміри шрифту, вставляти малюнки і написи, записувати текст у декілька колонок.

Із засобів виділення тексту М. Білокопитов найчастіше використовує різні шрифти, зокрема задля виділення найважливішого, розставлення певних акцентів:

Он хтось йому : «АГОВкає» й «ЕГЕйка»,

А він проханням тим наперекір,

Мовчить, бо в ньому сіла батарейка [14, с. 6].

А в тебе тут доглянуто і чисто,

Як оцінив би ротний – «ха-ра-шо!» [14, с. 12]

Великі букви, з одного боку, можуть виділяти важливий елемент тексту, а з іншого – сповільнювати й ускладнювати процес реценції поетичного тексту.

Аналіз збірки «А Вічний Час неспіхом тече...» показав, що у своїй творчості М. Білокопитов використовує засоби графічного вираження поетичного тексту (нестандартне розміщення тексту на сторінці, різні відступи, розриви слів, написання з великої літери, гру шрифтом).

ВИСНОВКИ

Описуючи проблему мовних девіацій на лексичному, семантичному та графічному рівнях у збірці поезій М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...» можна констатувати, що найбільшу кількість мовних відхилень спостерігаємо саме на семантичному рівні, на другому місці маємо лексичні девіації, і на останньому – графічні.

Спостерігаючи за семантичними девіаціями у збірці поезій «А Вічний Час неспіхом тече...», бачимо, що поет більш схиляється до переносного значення. Це явище наявне майже в кожному з його віршів. Автор найчастіше вдається до метафоричних перенесень. Активно використовуються епітети, порівняння.

На основі проаналізованого фактичного матеріалу можна стверджувати, що метафора виконує в поезіях різні функції: пояснення, оцінку, прикрашальну та традиційну (вона має сталу форму реалізації та зберігає образність, експресивність).

М. Білокопитов використовує насамперед складну метафору для максимального увиразнення, «унаочнення» розповіді.

Продуктивним засобом лінгвоопису людини в поезії М. Білокопитова є епітет, який виступає художнім означенням. Як компонент образно- й текстотворення він поєднує точність зображення людини з авторськими оцінними судженнями, засвідчує відкритість і кількісну наповненість рядів означень, уживаних у функції зовнішньопортретних і психоемоційних характеристик.

Часто поет звертається до порівнянь, тим самим передаючи значення тотожності, уподібнення, відповідності дій, станів, ознак.

Наявність у ліриці поета значної кількості іменників та прикметників належать до різних морфологічних, граматичних та семантичних категорій, що

ще раз підкреслює надзвичайну схильність поета до оригінальних засобів вираження думок. Це свідчить про те, що поет здатен бачити предмети та явища зсередини, від точного відчуття стану і потреб поезії, і, звісно, поетичні неологізми несуть ідейно-естетичне і стилістичне навантаження.

Розглядаючи лексичні девіації у поезіях можна зазначити, що поетичні неологізми поета є одними з мовних елементів художнього мовлення, за допомогою яких створюється внутрішня форма віршів М. Білокопитова. Найчисленнішу групу становлять іменникові неологізми. Прикметникові неологізми в поезіях М. Білокопитова характеризують особу, предмет, явище, за зовнішнім виглядом людини, розумовими здібностями, внутрішніми якостями, рисами характеру, явища природи та ін. Оказіональні прикметники відіграють важливу художньо-зображальну роль в авторському характеротворенні. Саме прикметникові новотвори є вагомим засобом у художньому стилі Миколи Білокопитова. Вони надають текстам гумористично-сатиричного забарвлення.

Дієслівні новотвори у мовній палітрі М. Білокопитова становлять невелику групу. Дієслівна лексика утворена переважно за допомоги суфіксації та префіксації. Значно менше дієслівних інновацій постало внаслідок префіксально-суфіксального способу творення. Невелику продуктивність в утворенні дієслів виявили суфіксально-постфіксальний, префіксально-суфіксально-постфіксальний способи.

Також М. Білокопитов у своїй творчості звертається до розмовно-побутової лексики, яка стала основою в деяких поезіях («У селі», «Вічний час»).

Просторічна лексика наявна у поезіях за допомогою малопрізвищ, суржику та лайливих слів («Розмова з Командором», «/позаправильне/», «Пісня про маріонеток», «Песиміст», «Депутатські танці», «Двоє»).

Графічні девіації у творчій спадщині М. Білокопитова менш розповсюджені, але все одно наявні у поезіях у вигляді рядків-«драбинок», відсутності пунктуації, використання різних шрифтів. Поет застосував їх для

незвичного обрамлення тексту. Використання нестандартних форм подання рядків сприяє кращому сприйманню поезій. Микола Григорович вербалізував графічну девіацію через неочікувану капіталізацію, декапіталізацію та відсутність пунктуації.

Оскільки графічні засоби організації поетичного тексту пов'язані з різними рівнями мовної й віршованої структури, то за їх допомогою автор актуалізує фонетичний, лексико-семантичний, морфологічний, пунктуаційний, стилістичний, синтаксичний і композиційний потенціал тексту. З іншого боку, ці ж засоби графічної організації дуже часто уповільнюють реценцію поетичного тексту, утруднюють його прочитання вголос, тим самим акцентуючи увагу на змісті написаного.

Отже, у своїх віршах Микола Білокопитов використовує лексичні, графічні, семантичні види девіацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Языковые аномалии : типы и функции. Ленинград : Наука, 1990. 106 с.
2. Ардовская Р. Сущность понятий «медиативная деятельность» и «медиативная компетентность». *Труды СГА : ИЗД-ВО СГУ*. 2009. URL : http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/03_2009/06.pdf16.
3. Артюнова Н. Язык и мир человека. Москва : Языки русской литературы, 1998. 896 с.
4. Ахундзянов Э. Двухязычие и лексико-семантическая интерференция. Казань : Татарское книгоиздательство, 1978. 234 с.
5. Бабій І. Художньо-зображальна роль авторських неологізмів у формуванні письменницького ідіостилю. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. III : 2015. P. 11-18.
6. Бабич Н. Основы культуры мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
7. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Издательство «Иностранной литературы», 1995. 412 с.
8. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної генології. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 248 с.
9. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
10. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів : Видавничий центр при ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 281 с.
11. Бацевич Ф. Основы комунікативної девіатології. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2000. 236 с.
12. Бацевич Ф. Основы комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
13. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Видавничий центр «Довіра», 2007. 205 с.

14. Білокопитов М. Збірка поезій <https://issuu.com/centrbelousovoy2018/docs/belokopytov-lr-press>.
15. Ботвина Н. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. Київ : Арттек, 1999. 264 с.
16. Вечкина О. Коммуникативные неудачи в повседневном речевом общении. Саратов, 2010. URL : [http://cheloveknauka.com/kommunikativnye-neudachi-v-povsednevnom-rechevom-obschenii](http://cheloveknauka.com/kommunikativnye-neudachi-v-povsednevnom-rechevom-obschenii#ixzz522189gw4)
17. Віняр Г. Словотворчі тенденції в сучасній українській мові (на матеріалі усного і писемного мовлення 80-х – початку 90-х років ХХ століття) : Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т, 1992. 229 с.
18. Вокальчук Г. Вивчення неологізмів у вузівському курсі сучасної української літературної мови. *Пед. науки* : зб. наук. пр. Суми, 2002. Ч. 2. С. 24–29.
19. Гордевський Д. Девіантне мислення як фактор культурної динаміки: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04. Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2000. 20 с.
20. Гура Т. Метафора як засіб активізації професійного мислення психолога. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vonu_psi/2010_11_1/gura.
21. Девіантна поведінка як порушення соціальних норм URL : <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12662/>
22. Девкин В. Очерки по лексикографии. Москва : Прометей, 2000. 395 с.
23. Довгополук В. Соціальна девіантність у молодіжному середовищі: передумови, різновиди та регулятиви: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д.Ушинського. 2004. 20 с.
24. Дубцова О. Лінгвокогнітивна природа комунікативних невдач : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2014. 21 с.
25. Дяків Х. Комунікативна девіатологія в Україні: огляд проблематики. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-у імені Лесі Українки*. Луцьк, 2016. С. 168–174.
26. Капелюшний А. Девіатологія мас-медіа : практикум з «Редакційної

майстерності». Львів : ПАІС, 2000. 208 с.

27. Карпа І. Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації (на матеріалі інформаційно-довідкового сервісу Yahoo! Answers) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2010. 20 с.

28. Кірик Т. Педагогічні засоби подолання фонетичної інтерференції у тюркомовних студентів в умовах вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. <http://www.disslib.org/pedahohichni-zasoby-podolannja-fonetychnoyi-interferentsiyi-u-tjurkomovnykh-studentiv-v.html>

29. Ключова С. Девіантність творчої особистості : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Одеса, 2007. 19 с.

30. Колоїз Ж. Індивідуально-авторські неологізми у романі Василя Барки «Жовтий князь». Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла». 2011. С. 341 – 345.

31. Колоїз Ж. Основні підходи до визначення лінгвістичного статусу неологізму. Філологічні студії: *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2008. С. 27–36.

32. Кравчук А. Граматика і успішність комунікації (дещо з польсько-українських граматичних контрастів). *Проблеми слов'янознавства* : Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. Вип. 61. С. 111–128.

33. Кривошеєва О. Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади : автореф. дис. канд. ... філол. наук : Харків, 1996. 32 с.

34. Куляс П. Теорія помилок і практика редагування : про курс корисний не лише для журналістів. *Вища освіта України*. 2006. №1. С. 83–88.

35. Мазурик Д. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2002. 21 с.

36. Мільченко О. Семантичні девіації в нормативно-правових текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 20 с.

37. Мішеніна Т. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 11. 2014. С. 108–122.
38. Морозова Г., Чеснокова Г. Девіація як компонент створення ефекту висунення. Е. Е. Каммінгса. *Studia philologica*. 2018. Вип. 10. С. 80–87.
39. Морозова Г., Чеснокова Г. Паралелізм як компонент створення ефекту висунення у поезіях. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Філологія», «Педагогіка». Вип. 10. 2017. С. 63-68.
40. Нагаєв В. Конфліктологія : курс лекцій : (модульний варіант) : [навчальний посібник]. Київ : ЦУЛ, 2004. 198 с.
41. Падучева Е. Тема языковой коммуникации в сказках Льюиса Кэрролла. *Семиотика и информатика*. Москва : ВИНТИ, 1982. Вып. 18. С. 76–79.
42. Печко Н. Лінгвокогнітивні та дискурсні аспекти непорозуміння як типу інтерпретації (на матеріалі англійського діалогічного мовлення) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів : Львівський нац. унів-тет ім. І. Франка, 2011. 22 с.
43. Покровский Л. Ложная этимология как одна из причин орфографических ошибок. *Русский язык в школе*. 1981. С. 41–46.
44. Пономарів О. Культура слова : Мовностилістичні поради : [навчальний посібник]. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
45. Попович М. Основи міжкультурної комунікації : [навчальний посібник]. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2012. 159 с.
46. Почепинська С. Комунікативні невдачі та засоби їх корегування в художньому діалозі (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2009. 18 с.
47. Пронина Е. Психологические основы медиации : новый способ решения проблем. 2016. URL : [//e.lib.vlsu.ru/bitstream/123456789/5127/1/01549.pdf](http://e.lib.vlsu.ru/bitstream/123456789/5127/1/01549.pdf).

48. Руда О. Комунікативні девіації в умовах українсько-російського білінгвізму : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 20 с.
49. Самойлова І. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70–90-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ : 1999. 16 с.
50. Словник іншомовних слів О. Мельничука. URL ://slovnyk.me/dict/foreign_m elnychuk?page=2&letter=%D0%B0.
51. Смирнова М. Коммуникативные неудачи в неофициальном диалоге : На материале английского языка : дис. ...канд. филол. наук. Москва : 2003. 165 с. URL ://www.dissercat.com/content/kommunikativnyeneudachi-vneofitsialnom-dialoge-na-materiale-angliiskogoyazyka.
52. Селіванова Е. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації. Київ : Брама, 2004. 336 с.
53. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : «Довкілля». 2008. 712 с.
54. Степикіна Т. Про способи попередження комунікативних невдач у процесі формування міжкультурної компетенції. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 4. Ч. 2. С. 47–53.
55. Стишов О. Лексичні і стилістичні неологізми в ЗМІ з погляду культури. *Культура слова*. 1999. Вип. 52. С. 3–12.
56. Черниш В. Порушення правильності та типові помилки в англomовному професійно орієнтованому говорінні майбутніх учителів. 2008. Вип. 11. 241 с. URL: //nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2008_11_28.
57. Чернюх Л. Лінгвальні особливості сучасної словацької реклами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03. Київ, 2014. 20 с.
58. Чорній А. Мовні девіації як критерій комунікативної компетентності посередника. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 30 (1). С. 132–134.
59. Шебанова В. Метафора як спосіб вираження інтероцептивних відчуттів. 2012. № 2. URL: //nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2012_2_22.

60. Яшенкова О. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.
61. Jakobson R. Selected Writings, Vol. 8: Major Works. Режим доступу: URL://monoskop.org/images/d/db/Jakobson_Roman_Selected_Writings_Vol_8_Major_Works_1976-1980.pdf.
62. Leech G.N. A Linguistic Guide to English Poetry / Geoffrey Neil Leech. Harlow: Longman, 1969. 237 p.
63. Miall D. Foregrounding, Defamiliarization, and Affect: Response to Literary Stories. *Poetics* 22. 1994. P. 389–407.
64. Mukařovský J. Standard Language and Poetic Language. Georgetown University 1964. URL://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131565/Books_2010_2019_071-2014-1_7.pdf?sequence=1.
65. Online Etymology Dictionary: Foreground : <URL://www.etymonline.com/index.php>
66. Oostinga M. An error is feedback?: the experience of communication error management in crisis negotiations. *Police Practice and Research*. 2017. P. 17–30: <URL://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15614263.2017>.
67. Porter E. *Translating the Bible*. London : A&C Black, 2005. 338 p.
68. Rahman A. Deviation and Parrallelism. 2014. <URL://www.slideshare.net/aaty/deviation-and-parrallelism-copy?related=1>.
69. Schramm W. *The Beginnings of Communication Study in America*. A : Sage, 1997. 206 p.
70. Shklovsky V. O teorii prozy. 1929. Retrieved from <URL://www.opojaz.ru/manifests/kakpriem.html>.
71. Webster's seventh new collegiate dictionary. Springfield. Scientific Book Agency, 1971. 1223 p.